

Ederraren izan muiña

Euskal soroan ere orotariko sal-llak arrotzen ari geran ezkerro, edertzaleoi egokia zaigu nonbait gai oneri dagozkion barne-inguruak argi ta garbi eman, eta euskeraz ere beste izkuntzetan bezin tinko ta mugatuak, arekiko gogai, aburu ta iritziak azaltzea. Zer bait dagi-gun ortaz.

EDERRA MUGATUZ

Ikus bi itz, eder ta edertasun, berdiñak ez diranak. **Tasun** atzizki orrek, nolana ere, gauza baten doai ta bernetiko zer berezia adierazten digu. Irudimena lotzen digu geienbat ederrak, arima barruan olako zauskada leuna oar-aziz; zoragarriko bultzado au ez dakigu sarri nundikoa dugun ere. Ederrak beti ere zentzuketara garamazki, edo auek doaz arengana; edertasunak, berriz, adimena du batez ere elburu. Ederrak bere baitan dakar atsegiña; emakume ederrak, adibidez, maite-miña sortzen digu diotbarrenean. Edertasunak bere alde tik arritzekoa du: gaingoitiko jau-regi obe-ezin bateri so ba'dagiozu, arek dakarkizun arrimena zuk artu ezin alako zauzi, ango atxurdiñen dizdizak, neurrikizun garaiak eta askotariko apaingailuen aurrean zure ikusmena ta gogoa atsegin-eztitan baitaude.

Ikus-puntu edo une askotatik begira dezakezu ederra. Ala ere aren gogai (idea) berezko ta batuena auxe dugu, gauzakiak beregan duen

batasun, egi ta onetik jaso oi duguna. Gizon sumakorraren ederraz jabetu nai ta errazoidun aituak ura ikasi, banandu ta aztertzen eman oi ditun aldi ta izerdiak ulertze-koak ba'dira ere, etzaigu errez ederra zer dan, zertan datzan ezagutu ta adieraztea.

Jende arruntak ba-ditu bere jatorrizko sen eta jitea, ta ederrekiko soalderdi ta aritzi bedegararak. Eta gai oni buruzko erri-jakituria au da: gauza bat, bete ta egiña noski, ondo dazaugulako, atsegin zaigu; beste kanpotiko batek gure begiak edo belarriak olako ikutu goxoz erne-erazten ditu, eta eder zaigunik ezin'ukatu. Beste batzuk ba-dira lo-zorrotik esnatzen ez gaituztenak, aien aurrean, ikusi naiz entzun, len bezin sorgor gelditzen gera, ez baitigute ifñondiko zirrarak jaso. Eta, azkenez, beste irugarren batzuk aspergarri zaizkigu oso ta oiengandik begiak ere bazterratzen ditugu, itxusi ta motz baitira. Ederra, beraz, so ta ikuskatuk berriki, atsegin lillurakorretan jartzen gaituana dugu, 'Toma deunak bein ta berriz dioskunez.

KOSKA TA KORAPILLOAK

Baifia ba-da bide-kurutze ontan alako koska edo zoztor bat, luzaroko eztabaidak ta iritzi berdingabeak atera dituna izan ere. Eta ez ifñolaz gora ta garrantzi gutxikoa. Bakoitzak du bere aurki ederraren onartze ori, ots, izadian naiz erti-

lanetan daurkigun edertasuna jasotzea; eta, zalantza izpirik gabe, norberaren so-une ta iritziak, ederrari nundik begiratzen zaion ta areri buruzko iritzi ateratze orrek inportzi gorenengo izan nunbait auzi jakingarri ontan. Eta ba-diteke norberak bree olde ta antzez eraik duen gaztelu ori azpi sendogabea izatea, norbere barne-ludian sortua, utsaren urrengo izatea.

Auxe zan, ain zuzen, Kant'en zalantza ere. Eta aren aburuz, ederrak ez du gauzaetan ezertariko suster, egipen edo zer-izanik; edo beintzat gure adimena ez da inundiñ gauza aren izanaren ziurtasunik lortzeko. Kant'ek, egia esan bere jakintz-muñño berezitik begiratuta, bere barne-joeta edo subjektivismuaz moldatzen zuen dana. Au ere, baifia, ez dugu egi uts. Eta ark ederrari buruz diñoana ez dugu besterik bere uste-araudi edo sistemako gertakari bat baifio.

Berezko sen eta zentzunak, alare, besterantza diñosku, ta ez bakoitzarenak, guztienak baizik. Ba-ditugu gertari batzuk ezin ukatu ditzakegunak; ona bat: ikertzaille edo soegillearen egoera edo trebetasunari maiz erantzuten ba'dio ere gauzaki eder batek guregan sortu oi duen barne-zauskadeak, geienik berdin samarra izaten da guztiontzat, gustu berdifeko agertzen gera. Or mundu zabalean naiaifia errialde, ta errialde bakoitzak izan du bere ertia—eleder, margo, musika, etxegintza ta abar—; anitz erti-eredu

noski or-emen zabaldurik; eta oien-
gatiak gizaki zentzundu guztiak au
diote, eder dirala. Ezin ukatu, be-
raz, ba-dirala izaki ta gauza batzuk
guztion iritiz eder diranak.

Ori ta guzti ere, ezta auzi au
onen erreza. Batzuentzat, ola uste
dute, askatu-ezifia. Oien artean,
R. Töpfer margolariak onela oi:
"Zer ote degu ori, izadian, eler-
tian, atze-lanetan gure animaren
inguruan olako gogorrean bai ta
izakeran aldakor eztan atsegin-zaus-
kada dagigun ori? Orra or buru-
auste itzala. Ziur aski erraifü diz-
ditsu ta ikusgarrizko zenbaki azken-
gabebaz azaltzen zaigu; baiña, orai-
fiarte beintzat, ederraren ageketa
bereziak bere baitan biltzen dituan
asi-oifarrri bakar dana, gure esku-
menetik at gelditu da... Nere us-
tetan, auziak ez du askapenik".
Iritzi ezkorra, alegia!

Dana dala, aintzifiaiko jakinlariak
eta gaurkoak erabat, auzi onen une
batean alkar datoztelarik, aitormen
orokor au dagite: ederraren izana,
muifia gauzakiaren gain-gaifieko be-
tetasunean dagola. Gauzaki bat, er-
ti-lan bat daukagu esku artean;
orrek ba-ditu azal ta mami bere
doaiak, gauzaki zer-nolakoa dan
adierazten digutenak: bikaintasun
oiek dira noski aren eder. Jakifia,
edozein osotasun ez da naiko eder
ori borobiltzeko; lantegi bateko ma-
kifia batek, esaterako, txit oso izan
arren, ba-diteke eder ez izatea.
Orrezaz gaifiera, ikusiaz erakarpeta
sortu bear digu.

ZEINBAT IRITZI

Eta onezkero esan genezake, gu-
txi-asko, ederra zer dan; edo, bein-
tzat, aurreko erakaspen ta iritzie-
tati ondore auek atera: 1) Ederra
izakiaren doai bat dugu; 2) bikain-
tasun bat da, berez atsegin bera-
riko ta nahas-ezifia, eder-atsegifia
sortzen duena; 3) doai au ezagume-
nak artu bear du; bestelan ez lego-
ke atsegifirik, ederraren atsegin zo-
rapenezko ezagutzetik datorkigu-ta.

Jakinlarien artean iritzi-sail aun-
di dugu ederrari buruz. Platon'ek
gerkar pilosopiaren asieratik las-
ter samar, edo Plotin'ek beste ba-
tzuen ustez, **egiaren dirdaia** zala
esan zun; Aristotel'entzat eder da,
on izanik, on dalako leun dana;
Austin donearentzat, batasuna ede-
rraren tankera; Toma deunarentzat,
ikusi nai gogartuz atsegifia dakaz-
kigun edozein gauza; Kleuntgen'ek
diñoskunez, gauzaen osotasuna be-
ra dugu eder, ikuslearen gogo-ba-
rrena lilluratu baldin ba'dagi; Cou-
sin'entzat, batasuna osatasunean;
Jouffroy'k diñonez, ikus-ezifia ikus-
korrez azalduta; Hegel'ek, gogape-
naren adierazpen sentikorra. Azken-
aburu biok, ala ere, eder azalkorra-
ri besterik ezin ezarri; baiña gogo-
kirik asko ere eder ditugu, eta ez
bakarrik gogozko zer oiek suma-
garrri azaltzen diranean.

Emendik dakusgunez, ezta arazo
erreza iritzi guztiok batera ekar-
tzea. Auen guztion artean, baiña,
zerbait idoro dezakegu guztiakikoa

dana: gauza batek, eder izateko, barrantik darion argi dirdaitsuaz onnitua izan bear du naitaez; gure adimena, ondoren, bertatik oartzten da argi ortaz ta atsegin gozotan ipintzen gaitu igarri gabe. Ortik, bada, egoki baiño egokiago eraturik euki bear ditu ederrak bere zati guztiak, eguzki bezin ditzikor nunbait gauzakia ezagutu ta ulertzeko arazo ori errez jartzen duten doai aiek.

EDERRAREN DOAIK

Eta errotik jakin bear, zalantza gabe, ederra jaso naiz ertilan bat osatzeko, doai auek zeintzuk diran eta alien eregiña noraiño zabaltzen dan. Bat datoz onetan oraiñarte munduan izan diran eder-zale aundienak, Aristotel, Toma deuna, Hegel ta abar. Iru dira, berriz, auen esanez, gauza bat eder egiten duten ekai edo doaiak: 1) izakiaren **osotasuna**; 2) zatiak beren eta osoakin duten neurri ta **eratasuna**; 3) dirdaia.

Gauza oso ta ongi egia beti zaigu begiko. Augatik, bada, osotasuna da edozein zertzuren eder-maillako len-zutoia. Tasun onek uts eman ezkeru, ez dugu ederrik; gauza koskatua, esaterako, iguin zaie gure zentzueri; gure adimenak ere nekegarri du trakete, mordoillo nai erkin dana. Ona nolako ardura ta arretaz jardun beara duen ertiliarik bere lanak osatzean.

Izaki bakoitzak gaifera bere mota edo klaseko osotasuna auki bear,

oso asi, kotortu ta edeztua; eredu ontara iristen ez ba'da ere, nekez eman dezaiokegu eder izen goargarria. Egunero dakusguna da: mota batek izan dezakean aunditasun erdia baiño egitz beerago dau den gauzak, itxusiak iruditzen zaizkigu; ez goi ez be, mailla erdira bakarrik eltzen diranak, inportantzi gutxikotzat dauzkagu; eta, azkenik, naiko gora jeikitzen diranak, eder izenez aipatzen. Ona, esate baterako, gizon txiki bat, soin-atal guztiak dauzka osorik eta ongi taiutuk, ala ere ez du aditasunik eder izateko, aberats batek ez-eukia bidean daurki, baiña eskupeko ziztrina ematen dio: egite on, ez eder, esku-zabaltasuna palta zaiolako.

Bai ta, bigarrenez, gauzaki bat, nolanaikoa izan, taiu-eza ta eratasunik gabea baldin ba'da, ez digu ifundik ere olako zauskada goxorik ekartzen, eta ez zaigu bagiko ez atsegin. Ein edo errea, beraz, zer egoki ta gora aundikoa da orotan. Zer degu beran? Ona bereziki Agustín deunak: "**Parum dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio**"; au da, gauza berdín ta ezberdiñiak, bakoitzari bere toki emanik, alkarrekin duten lotura egokia.

Onek esan gura du, askotasunean batasuna bear dala. Izaki soillari beti begira nekeak artzen gaitu errez xamar; askotaz atsegifia go zaizkigu, ordea, gure gogo-almenak oro janaritzen ditun izaki aberats joriak. Ala ere, askotasunak bata-

suna eskatzen du garrasika; askotasunak erakarten gaitu, baiña batasunak poz eman eta birloratu. Poema batek, esaterako, zatirik asko izan arren, beude guztiak batasunera begira; lauki batean ez erabilli egundo ere margo berdin larregi.

Ederraren irugarren doaia: **dir-dira**, edo bere izanetik darion erlantz bizia. Gure almen guztiak, bai barruko bai kanpotiko, beuren jomuga dutela ba-dakigu: entzumen-antzuteko da, ikusmena ikusteko, ta abar. Baiña zentzun guzti auek bitartekoren bat bear dute ortara iristeko; begiak argia bear du ikusteko, Adimenak ere ezin ditu ikusi bere gauzak argirik ez baldin badi; beraz, izakien barrendegiraiño sartu ta aiek duten dana ikuskatzeko ta aien balioaz jabetzeko, argia du bearrezkoa. Eta, zenbat eta izakiaren zatik eratsu ta egokiago ezarriak izan, zatiaz ere errezago ta obeki jaso ta artzen da aren on-betea.

Argi-dirdira orrek, orraitio, ez du sekulan ere gure almen gaitetikoa izan bear. Dizdiz lilluratzailleak atsegifnez gaitzak jartzen gaitu, baiña zoraboraiño eltzen danean ba-diteke gogaikari izatea ere. Ortik, gizirudi eskerga bat, edozein uritako oroigailu aundi bat, ondo-ondotik begiratu ezker, itzala ta neurririk bagea irudituko zaio be-

giratzaille aitu-ezari, baiña ur-urru-ti egokitik so-zizta batez oroigailu osoaren aunditasuna artzen duena-rentzat txit ederra izan diteke.

ETA AZKENIK

Begiztaldi labur bat eman diogu, naiz-ta gain-gaindik, len-oifiarri bezela diran ederraren iru doai edo ekaieri. Eta emendik atera dezakegu, legezko ondorez, ederraren zain eta muiña, izakiak bere baitan duen osotasuna, olako zer betea dala ziurrik asko. Ekai guztiotan, argi ikusi dugu, neurriak eta doitasunak dizdiz egin bear dutela alde-alde ta gaindizka. Gaitiera, on betea, neurria, era ta eifa ez dira ezer beren baitan, ez dute izan-ziorik, gauzearen berne-izana azalera ager-erazteko lain ez baldin badira, ta egikizun ori argiari zor zaio, zerkia-ren barne-azal ta inguruetan firfir-dagin argiari.

Ertilariak, egin dezagun, lan bat egiterakoan, eder-eredua sortu du bere burmuñean; orren antz-antze-ko lana osotu bear du, barru naiz kanpo dagokion guztia ondo aton-du ta biribildurik. Eta eder-eredu ori, ertilariak bere kautan sortu ta bere beretzat artu duen eredu ori, argi ta diztikor, egin-lanaren zati ta ekai guztietan agertzen danean, orduantxe daukagu ederra osorik egiña.